

АХБОРОТ ТИЗИМЛАРИНИ СТАТИСТИКА ФАОЛИЯТИДА ҚЎЛЛАШ НАТИЖАСИДА ОЛИНАДИГАН ИҚТИСОДИЙ САМАРАДОРЛИКНИ ҲИСОБЛАШНИНГ УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Раджиев Аюбхон Бахтиёрхонович,

*Кадрлар малакасини ошириш ва
статистик тадқиқотлар институти, Тошкент, Ўзбекистан*

METHODOLOGICAL ASPECTS OF CALCULATING THE ECONOMIC EFFICIENCY OBTAINED AS A RESULT OF THE USE OF INFORMATION SYSTEMS IN STATISTICAL ACTIVITIES

Radjiev Ayubkhan Bakhtiorkhanovich,

*Personnel training and
institute of statistical research, Tashkent, Uzbekistan*

JEL Classification: D84, E1

Аннотация. Ушбу мақолада ахборот тизимларини статистика фаолиятида қўллаш натижасида олинadиган иқтисодий самарадорликни ҳисоблашнинг услубий жиҳатлари ёритилган ва ушбу соҳани ривожлантириш юзасидан хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилган.

Abstract. This article describes the methodological aspects of calculating the economic efficiency obtained as a result of the use of information systems in statistical activities, and conclusions and suggestions for the development of this field are developed.

Калим сўзлар: статистика, ахборот тизимлари, натижа, самарадорлик, ҳисоблаш, электрон тижорат.

Keywords: statistics, information systems, result, efficiency, calculation, e-commerce.

Кириш. Мамлакатимиз статистика фаолиятига рақамли технологияларни, жумладан замонавий АТни кенг жорий қилиш катта миқдордаги меҳнат ва

материал ресурсларни жалб қилишни талаб қилади [1]. Бундай технологияларни статистика фаолиятига жорий қилишнинг асосий шартларидан бири бўлиб иқтисодий самарадорликни олиш ҳисобланади. Иқтисодий самарадорлик ахборот тизимларидан статистика фаолиятида фойдаланишнинг натижадорлигини баҳолаш ҳисобланиб, уларга қилинган харажатларнинг ва олинган самаранинг нисбати кўринишида бўлади. Умумий ҳолатда самара остида маълум бир фаолият натижаси бўлиб, у қўйилган мақсадга мувофиқ бўлиши керак. Самарадорлик ўз ўрнида самаранинг ўлчами бўлиб, ишлаб чиқариш харажатларининг бирлигига тўғри келади. Олиб борган тадқиқотларимиз шуни кўрсатмоқдаки, АТдан статистика фаолиятида фойдаланишнинг самараси ижтимоий, техник ва иқтисодий кўринишда бўлиши мумкин. Бундан ташқари, улар ҳар бир статистика тизимида фаолият кўрсатаётган ходимнинг иш сифатини ҳам юксалтириб бориб, натижавий статистик

ахборотларни тақдим этиш тезлиги ҳам ортади [2]. Ижтимоий самара остида АТдан фойдаланиш асосида давлат статистика ҳисоботларини топширувчиларининг қўяётган талабларининг қондирилиши билан изоҳланиб, уларнинг иш фаолияти даражасига ўз таъсирини кўрсатади. Ҳисобот шакллари топшириш жараёнларининг автоматлаштирилиши натижасидаги ижтимоий самара ҳар бир ходим иш ўрнидаги ижтимоий ўзгаришларда ўз аксини топади. Лекин, амалиётда ижтимоий самарани ҳисоблаб чиқишнинг формаллаштирилган усуллари ва бошқа турдаги тадбирларни амалга ошириш етарли даражада ишлаб чиқилмаган. Техник самара АТда айрим операцияларнинг бажарилиш тезлиги, техник воситаларнинг унумдорлигини юксалиши ва бошқалар билан изоҳланади. Турли техник характеристикалар ва объектларни ўзаро солиштиришнинг имкони бўлмаслиги техник самаранинг кўрсаткичларидаги камчилик ҳисобланади. Статистика фаолиятида АТдан кенг фойдаланиш натижасида олинган иқтисодий самара олинган йиллик самара, иқтисодий самарадорлик коэффициенти ва сарфланган маблағларни қоплаш муддатлари каби кўрсаткичлар билан ифодаланади [3].

Материал ва метод. Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги олимларидан Н.М. Абдикеев, К. В. Балдин, В.П. Божко, А.М. Вендров, С.В. Глушаков, В.В. Дик, А.И. Долженко, Е.Н. Ефимов, А.М. Карминский, В.В. Липаев, А.И. Мишенин, А.Н. Романов, Б.Е. Одинцов, Г.Н. Смирнова, Ю.Ф. Тельнов, Г.А. Титоренколар [4] ахборот тизимлари ва технологияларини миллий иқтисодиётнинг турли тармоқ ва соҳаларига самарали қўллаш, автоматлаштирилган иш ўринларини

ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш, ахборот тизимлари менежменти, дастурий маҳсулотларни лойиҳалаштириш ва ишлаб чиқиш, дастурий маҳсулотлар иқтисодиёти, маслаҳат берувчи ахборот тизимлари, интеллектуал ахборот тизимларини амалиётга жорий қилиш, банк ахборот тизимлари, солиқ ахборот тизимлари, статистика ахборот тизимлари, дастурий воситалари сифатини бошқариш бўйича илмий ишларни олиб боришган. Академик С.С. Ғуломов ўз илмий ишларида ахборотлар оқимларини оптимал ташкил қилиш, автоматлаштирилган ахборот тизимларини ишлаб чиқиш ва амалиётда самарали қўллаш ва рақамли иқтисодиётнинг шаклланиб бориш жараёнлари кенг ёритиб берган [5]. Профессор Р.Х. Алимов олиб борган тадқиқотларида миллий иқтисодиётнинг турли тармоқ ва соҳаларига ахборот тизимларини жорий қилиш, уларнинг тизимостиларини оптимал лойиҳалаштириш, техник ва дастурий-технологик воситалардан самарали фойдаланишнинг иқтисодий-математик моделларини тақлиф қилган [6].

Натижалар.

Ахборот тизимларини кенг жорий қилиш негизида статистик маълумотларни автоматлаштирилган усулда қайта ишлашнинг иқтисодий самарадорлиги куйидагилар билан асосланади:

статистика тизимининг турли бошқарув даражаларида статистик маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш ва тақдим қилишнинг ахборот тизимларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилишнинг ҳаражатларини мақсадга мувофиқлиги ва кераклигини аниқлаб олиш;

статистика тизимининг турли бошқарув даражаларининг ўзига хос

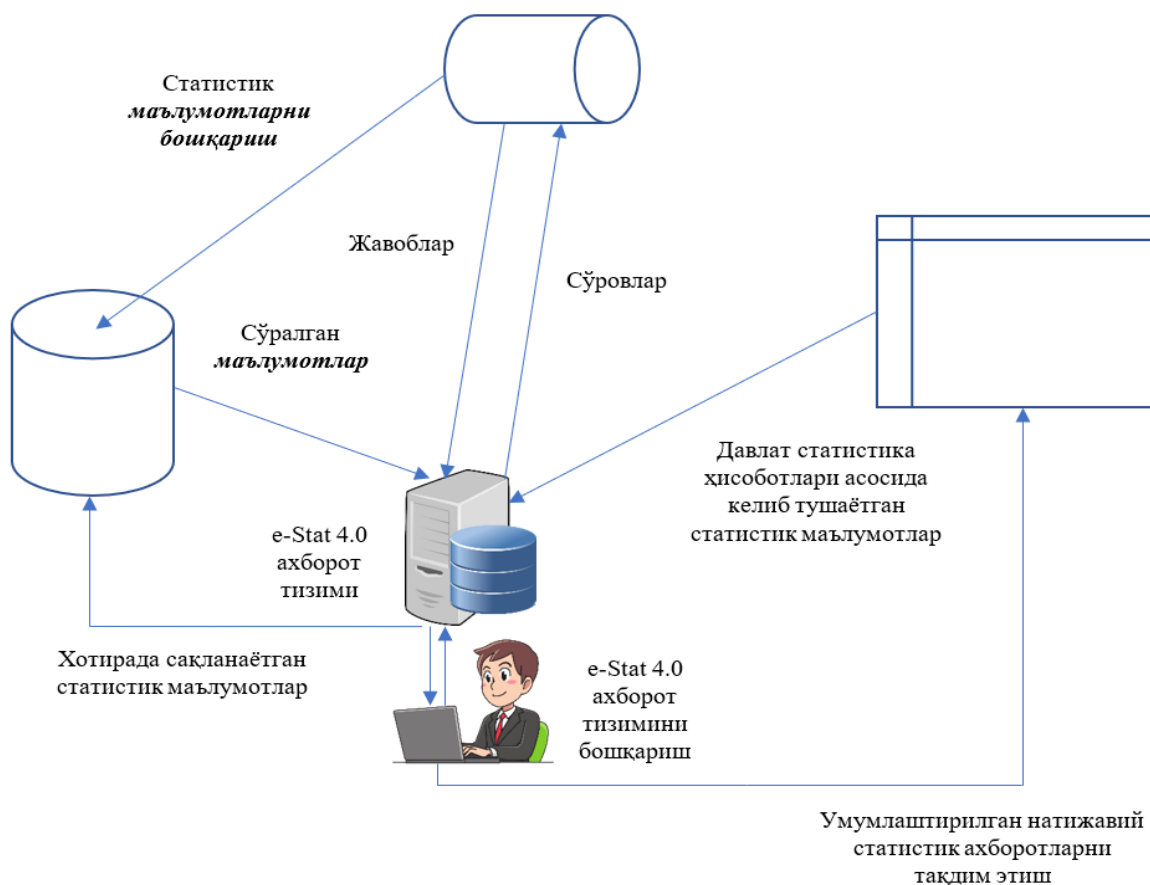
жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда статистик маълумотларни қайта ишлашни автоматлаштиришнинг асосий йўналишларини белгилаб олиш;

статистика тизимининг ҳар бир бошқарув даражасида статистик маълумотларни автоматлаштирилган усулда қайта ишлашни ташкил қилиш ишларининг кетма-кетлигини белгилаб олиш;

статистик маълумотларни қайта ишлаш технологик жараёнларининг иқтисодий самарадорлик вариантларини танлаш.

Давлат статистика ҳисоботларини қабул қилишни таъминлаб берувчи "e-Stat 4.0"-автоматлаштирилган ахборот тизими ва функционал статистик масалаларини ечишни таъминловчи

ахборот тизимларини лойиҳалаштириш, ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий қилиш катта молиявий маблағларни талаб қилмоқда. Тармоқ бошқармаларининг кўплаб функционал масалаларини ягона ахборот тизими асосида ечишни йўлга қўйиш мураккаб муаммо ҳисоб-ланади. Бундан ташқари кўп ахборот тизимларини ишлаб чиқиш учун эса катта миқдордаги молиявий ресурслар ҳам талаб қилинади. Шунинг учун ҳам, ахборот тизимларини ишлаб чиқишдан олдин уларни қайси дастурлаш тилида ёзилиши, фойдаланиладиган маълумотлар базасини бошқариш тизимининг турини ва уларни истиқболда имкониятларини кенгайтириб бориш йўллари ҳам жиддий эътиборга олишга тўғри келади (1.-расм).

1.-расм. e-Stat 4.0 ахборот тизими доирасида маълумотлар базасини бошқариш [7]

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, статистик маълумотларни автоматлаштирилган усулда қайта ишлашни ташкил қилишнинг иқтисодий самарадорлиги қуйидаги асосий омиллар асосида таъминланади:

а) замонавий техник воситалар унумдорлигининг юқорилиги ва айрим операцияларни бажариш учун кетадиган вақтнинг кескин қисқариши эвасига давлат статистика ҳисоботларини қабул қилиш, уларни қайта ишлаш ва умумлаштириш операцияларини бажариш тезлигининг юқорилиги;

б) ягона маълумотлар базасини яратиш, уларни марказлашган ҳолда қайта ишлаш ва натижавий маълумотларни олишнинг аниқ графикларини белгилаб бериш ҳисобига статистика ишларини бажариш сифатини юксалтириш;

в) турли қайтарилаётган кўрсаткичларни бартараф қилиш, ҳисоб-китобларнинг ягона услубиётини жорий этиш, ҳисобот даврлари ва якуний ҳисоботларни олиш муддатларини қисқартириш йўли билан статистика тизимининг турли бошқарув даражаларини ахборот билан таъминлашни яхшилаш.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, статистик масалаларни автоматлаштирилган усулда ечишдан олинadиган иқтисодий самарадорлик давлат статистика ҳисоботларини қабул қилишдаги ҳаражатларнинг камайиши, бир-ламчи статистик маълумотларни

қайта ишлаш ҳаражатларнинг минималлатирилиши ва фойдаланувчиларнинг статистик ахборотларга бўлган талабини қондирилиши даражаси билан тўғридан-тўғри боғлиқдир (2.-расм).

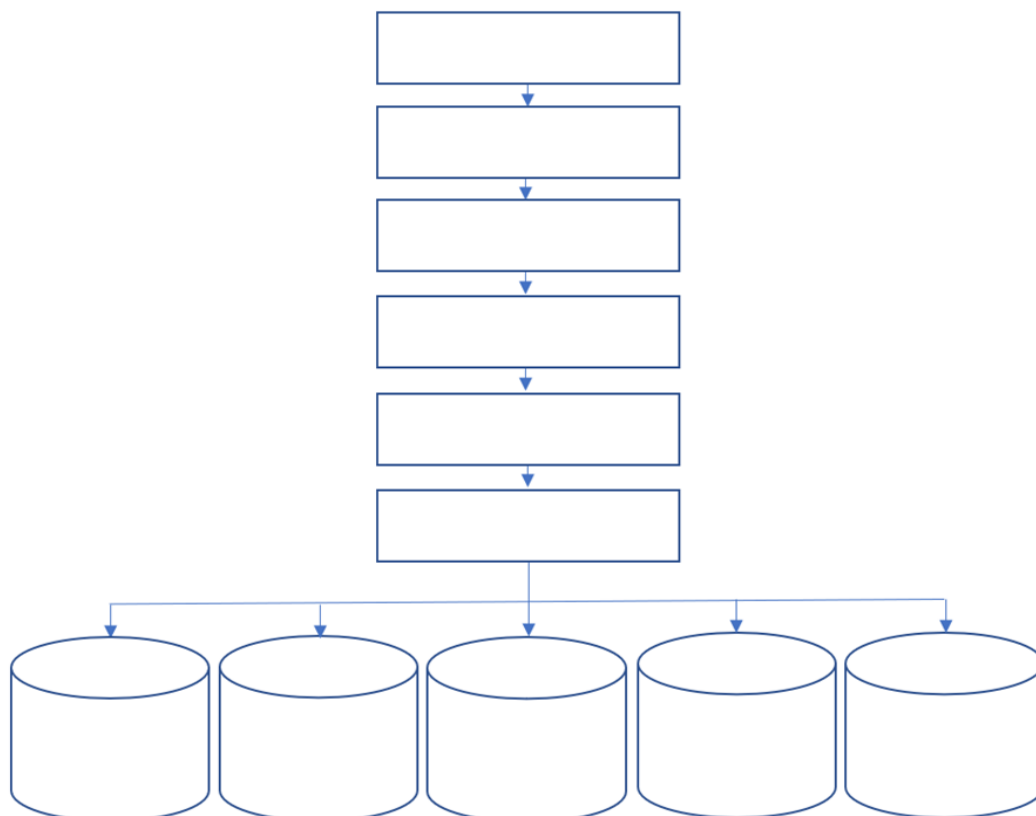
Яқин йилларгача, давлат статистика ҳисоботлари туман статистика бўлимларига қоғоз кўринишида олиб келиниб топширилар эди. Ҳисобот даврининг охири кунлари статистика бўлими олдида кўплаб навбатлар бўлиб, ай-рим ҳолларда респондентлар ҳисоботни топшириш учун бир неча марта келишга мажбур эдилар. Ҳозирги кунда рақамли технологияларнинг статистика фаолиятига кенг жорий қилиниши натижасида давлат статистика ҳисоботларини топширишнинг барча босқичлари тўлиқ автоматлаштирилди.

Ахборот тизимларини статистика фаолиятининг турли йўналишларида қўллаш натижасида олинadиган бевосита иқтисодий самарадорлик статистик маълумотларни йиғиш, қайта ишлаш ва тақдим қилиш билан боғлиқ бўлган қиймат ва меҳнат ҳаражатларининг пасайиши билан ифодаланади.

Билвосита иқтисодий самарадорлик эса ахборот тизимларини кенг қўллаш натижасида бўладиган сифат ўзгаришлари билан тавсифланади. Бу ўз ўрнида давлат бошқарув органларини статистик ахборотлар билан таъминлаш-нинг яхшиланиши, статистик ишлар

сифатининг юксалиши, яқуний статистик ахборотлар таркибининг кенгайиши, уларни олишнинг тезкорлиги ва ишончилигининг юксалиши билан изоҳланади. Ҳозирги кунда амалиётда

билвосита иқтисодий самарадорликни ҳисоблашнинг аниқ бир методикаси йўқ, шунинг учун ҳам кўп ҳолларда бу борада эксперт баҳолашдан кенг фойдаланилади.

2.-расм. Фойдаланувчиларнинг статистик ахборотларга бўлган талабини қондирилиши схемаси [7]

Ахборот тизимларидан статистика фаолиятида кенг қўллаш натижасида олинган иқтисодий самарадорлик уларнинг бир нечта лойиҳавий вариантларини ўзаро солиштириш асосида ҳисоблаб чиқилади. Бизнинг ҳолатда дастлабки (базис) вариант сифатида давлат статистика ҳисоботларини қоғозда қабул қилиш олинади ва лойиҳалаштирилган вариант сифатида эса “e-Stat 4.0”-автоматлаштирилган ахборот тизимини танлаб оламиз.

Иқтисодий самарадорликнинг абсолют кўрсаткичи сифатида давлат статистика ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга кетадиган қиймат ва меҳнат харажатларининг йиллик камайиши кўрилади.

Фараз қилайлик, давлат статистика ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришнинг йиллик қиймати базис вариантда K_0 бўлсин, лойиҳалаштирилаётган вариантда эса K_1 бўлсин, у ҳолда:

$$\Delta XK = K_0 - K_1 \quad (1)$$

бу ерда: ΔXK - давлат статистика ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштиришга кетадиган харажатлар қисқаришининг қиймат катталигидир.

Юқорида келтирилган ёндашув асосида ишлаб чиқиладиган ахборот тизимининг самарадорлиги аниқланади. Агар йил мобайнида ечиладиган статистик масалаларнинг сони (mc) аниқ бўлса ва масалани бир марта ечилиши учун кетадиган харажатлар миқдори (xm) аниқ бўладиган бўлса, у ҳолда йиллик харажатлар қиймати $XK = (mc * xm)$ тенг бўлиб, базис ва лойиҳалаштири-лаётган вариантлар учун алоҳида ҳисоб-китоб қилинади.

$$XK = \sum_{k=1}^m (mc_k * x_{mk}) \quad (2)$$

бу ерда: mc_k – k -қўринишдаги статистик масаланинг йил мобайнида ечилишининг сони;

x_{mk} - k -қўринишдаги статистик масалани ечиш учун кетадиган харажатлар миқдори;

бу ерда, MX_0 , MX_1 – базис ва лойиҳалаштириладиган вариантлар бўйича давлат статистика ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш учун кетадиган йиллик меҳнат харажати миқдори.

$$\Delta MX = MX_0 - MX_1, \quad (3)$$

Меҳнат харажатларини камайтиришнинг нисбий кўрсаткичлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

меҳнат харажатларини камайтириш коэффициенти:

$$K\Phi = \frac{\Delta MX}{MX_0} \quad (4)$$

меҳнат харажатларининг ўзгариш индекси:

$$In = \frac{MX_0}{MX_1} \quad (5)$$

Юқоридагилар давлат статистик ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш масалаларини

Шуни таъкидлаш жоизки, юқоридаги ёндашувни давлат статистика ҳисоботлари мисолида қарайдиган бўлсак, у ҳолда ҳисоботлар қабул қилинади, хатоси борлари бир неча марта қайтарилади ва яна қабул қилинади, хатоси йўқлари қайта ишланилади, улар асосида йиғма жадваллар шакллантирилади ва фойдаланувчиларга тақдим қилиш учун турли кўринишдаги жадваллар ҳам ишлаб чиқилади. Бундан кўриниб турибдики, битта ахборот тизими доирасида бир-бири билан боғлиқ бўлган комплекс масалалар мавжуд бўлиб, уларга кетадиган харажатлар миқдори қуйидагича аниқланади:

m – комплексдаги ечиладиган масалалари сони.

Меҳнат харажатлари пасайишининг абсолют кўрсаткичи бўлиб, базис ва лойиҳалаштириладиган вариантларнинг йиллик меҳнат харажатларининг ўзаро фарқи ҳисобланади, яъни:

Рақамли технологияларга асосланган ахборот тизимларини давлат статистик ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш масалаларига қўллаш асосида тўғридан-тўғри эришиладиган тежамкорлик уларни қўллашгача бўлган

вариант билан солиштириш асосида аниқланади.

Давлат статистик ҳисоботларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш масалаларини қўлда бажаришнинг умумий меҳнатталаблиги ($MX_{\text{умум}}$) қуйидаги формула асосида аниқланади:

$$MX_{\text{умум}} = \sum_{i=1}^n mt_i * c_i * k\phi \quad (6)$$

бу ерда: mt_i – i -шаклдаги давлат статистика ҳисоботини дастлабки ҳолатда қайта ишлашнинг меҳнатталаблиги;

c_i – i -шаклдаги давлат статистика ҳисоботининг бир йиллик сони;

$k\phi$ – ҳисоботларни қайта ишлаш билан банд бўлган ходимларнинг тўлиқ банд бўлишини ҳисобга олишни тўғриловчи коэффициент;

n – турли давлат статистика ҳисоботларининг сони.

Шуни таъкидлаш жоизки, i -шаклдаги давлат статистика ҳисоботини қайта ишлашнинг барча операциялари бўйича меҳнатталаблик суммасини mt_i ўзида акс этади, яъни:

$$mt_i = \sum_{k=1}^l mt_{ik}, \quad (7)$$

бу ерда: mt_{ik} – k -операция бўйича i -шаклдаги давлат статистика ҳисоботини қайта ишлашнинг меҳнатталаблиги;

l – операциялар сони.

Давлат статистика ҳисоботини қўлда қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш бўйича қилинадиган умумий қиймат харажатлари ($KX_{\text{умум}}$) қуйидаги формула асосида аниқланади:

$$KX_{\text{умум}} = MX_{\text{умум}} * tc (1 + k\phi_{\text{ис}} + k\phi_{\text{нх}}), \quad (8)$$

бу ерда: tc – давлат статистика ҳисоботини қабул қилиш, қайта ишлаш ва умумлаштириш билан банд бўлган ходимнинг бир соатлик тариф ставкаси;

$k\phi_{\text{ис}}$ – ижтимоий суғуртага ўтказиш коэффициенти;

$k\phi_{\text{нх}}$ – қўшимча сарф-харажатлар коэффициенти.

Операцияларни қўлда бажаришда умумий меҳнатталаблик меъёр-соатлар сони кўринишда ҳисоблаб чиқилади. Ушбу кўрсаткич ҳар бир операция бўйича умумий иш ҳажмини бир соат меъёрига бўлган ҳолда технологик жараённинг барча операциялари бўйича қуйидаги формула асосида ҳисобланади:

$$MX_{\text{ах.қир.}} = \frac{IX_{\text{умум}}}{CM} \quad (9)$$

бу ерда: $MX_{ax.kip}$ - статистик маълумотларни қайта ишлашнинг меҳнат талаблилиги, меъёр-соатда;

$IX_{умум}$ - ҳар бир операция кесимидаги иш ҳажми;

CM – бир соатда ишлаш меъёри.

$$KX_{умум} = MX_{умум} * MCH \quad (10)$$

бу ерда: $MX_{умум}$ – меҳнатталаблик, меъёр-соатларда ўлчанади;

MCH – меъёр-соатнинг қиймати.

Шахсий компьютерлар ва ахборот тизимлари асосида статистик маълумотларни қайта ишлашнинг ялпи

$$MX_{я.в.х.} = MX_{к.} + MX_{м.к.} + MX_{ав.} \quad (11)$$

Статистик маълумотларни автоматлаштирилган усулда қайта ишлаш

$$MX_{ав.} = MX_{к.иш.} + MX_{чик.} \quad (12)$$

бу ерда: $MX_{к.иш.}$ – статистик маълумотларни қайта ишлаш учун сарфланадиган ШК вақти (бирламчи хужжатларни назорат қилишни қўшган ҳолда);

$MX_{чик.}$ – натижавий статистик маълумотларни чиқариш учун сарфланадиган ШК вақти.

$$MX_{Т} = MX_{умум.} - MX_{ав.} \quad (13)$$

бу ерда: $MX_{умум.}$ – статистик маълумотларни қўлда қайта ишлаш учун кетадиган вақт меҳнатталаблиги;

$MX_{ав.}$ - ШК ва ахборот тизимлари асосида статистик маълумотларни қайта ишлаш учун вақт меҳнатталаблиги.

$$KX_{Т} = KX_{умум} - KX_{ав.} \quad (14)$$

бу ерда: $KX_{умум}$ – базавий вариантда давлат статистика ҳисоботлари асосида шаклланган бирламчи маълумотларни қайта ишлашнинг қиймат ҳара-жатлари;

$KX_{ав.}$ – ШК ва ахборот тизимлари асосида статистика ҳисоботлари асосида шаклланган бирламчи маълумотларни қайта ишлашнинг қиймат ҳаражатлари.

Тадқиқотларимиз ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат

Статистик маълумотларни киритишнинг қиймат ҳаражати ($KX_{умум}$) машина-қўл операциясидан фойдаланганда қуйидаги формула асосида аниқланади:

вақт ҳаражати ($MX_{я.в.х.}$) қўлда ($MX_{к.}$), машина-қўлда ($MX_{м.к.}$) ва автоматлаштирилган ($MX_{ав.}$) операцияларини бажариш учун кетадиган вақтларни суммасига тенг бўлиб, қуйидаги формула асосида аниқланади:

учун сарфланадиган вақтни қуйидагича аниқлаш мумкин:

Статистик ҳисоботлар асосида шаклланган маълумотларни ШК ва ахборот тизимлари асосида қайта ишлаш учун кетадиган меҳнат ҳаражатларини тежаш ($MX_{Т}$) қуйидаги формула асосида аниқланади:

Статистик маълумотларни ШК ва ахборот тизимлари асосида қайта ишлашнинг қиймат ҳаражатларининг тежалишини ($KX_{Т}$) қуйидаги формула асосида аниқлаш мумкин:

секторида яратилган қўшилган қийматнинг статистик ҳисобини юритиш бўйича ҳам бир қатор услубий ишларни амалга ошириш кераклигини кўрсатмоқда.

Мунозара. Давлат статистика қўмитаси томонидан АКТ соҳасида статистик кўрсаткичларни шакллантириш бўйича ўрганишлар натижасида олинган хулосалар ва уларни амалиётга жорий

қилиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилиб, қўйидаги ишлар амалга оширилди:

1. АКТ кўрсаткичларини шакллантиришда норасмий сектор қамровини таъминлаш мақсадида АКТ савдоси билан шуғулланувчи ва АКТ хизматларини кўрсатувчи жисмоний шахслар орасида ўтказиладиган танланма кузатув сўровномаси (1-АКТ (jsh)) ишлаб чиқилди.

2. Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ҳамда Давлат статистика қўмитаси ўртасида "Рақамли иқтисодиётни ривожланиш ҳолати тўғрисида статистик маълумотларни тўплаш ва шакллантиришда ягона ёндашув ва методологияни ишлаб чиқиш бўйича қўш-ма ҳаракатлар режаси" тасдиқланиб, унда белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш чоралари кўрилмақда.

Ахборот технологиялари бўйича йиғма кўрсаткичларни шакллантириш ва унинг таркибига АКТ сектори билан биргаликда контент ва оммавий ахборот воситалари сектори ҳамда электрон савдо

фаолиятларини ҳам қамраб олиш мақсадида Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ва Давлат статистика қўмитасининг "Ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат йиғма кўрсаткичлар тизимини жорий этиш тўғрисида" қўшма қарор имзоланган. Қўшма қарор билан вазирлик ва қўмитанинг мала-кали мутахассисларидан иборат ишчи гуруҳ тузилди, шунингдек, соҳага оид кўрсаткичларни шакллантириш ва эълон қилишда ягона ёндашув ва методологияни таъминлаш мақсадида "Ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат" йиғма кўрсаткичи ҳамда унинг таркибига кирувчи фаолият турлари рўйхати ишлаб чиқилди[8].

Мазкур рўйхат асосида амалга оширилган ҳисоб-китоблар натижаларига кўра 2019 йил якуни бўйича ахборот иқтисодиёти ва электрон тижоратнинг ЯИМдаги улуши 1,8 % ни, шу жумладан, АКТ секторининг ЯИМдаги улуши 1,6 % ни, контент ва оммавий ахборот воситалари сектори улуши 0,2 % ни ва электрон тижорат улуши 0,1 % ни ташкил этди (1.-жадвал).

1-жадвал.

Ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат соҳаларида яратилган ялпи қўшилган қиймат (ЯИМга нисбатан % да) [9]

Ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат сектори	2,26	2,09	1,80	2,01
<i>шу жумладан:</i>				
Ахборот-коммуникация технологиялари сектори	2,07	1,86	1,55	1,71
Контент сектори ва оммавий ахборот воситалари	0,18	0,20	0,19	0,21
Электрон тижорат	0,004	0,03	0,05	0,10

БМТнинг савдо ва ривожланиш бўйича ташкилоти (UNCTAD)

маълумотларига кўра АКТ секторининг ЯИМдаги улуши ривожланган

давлатлардан Сингапурда 9 % ни, Японияда 5,7 % ни, АКШда 5 % ни, Францияда 4,1 % ни ва Германияда 3,8 % ни, ривожланаётган мамлакатлардан Хиндистонда 5,1 % ни, Хитойда 4,8 % ни, Чехияда 4,7 % ни, Эстонияда 4,5 % ни ва Латвияда 4,1 % ни, МДХ давлатларидан Беларусда 4,5 % ни, Молдовада 4,4 % ни ва Озарбайжонда 1,5 % ни ташкил қилади [10].

3. Электрон тижоратдаги шартномалар бўйича бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар ҳажми, интернет тармоғига уланиш ҳолати, шунингдек, АКТ секторида яратилган янги товар ва хизматлар тўғрисидаги статистик маълумотларни шакллантириш мақсадида:

йирик корхоналар томонидан тақдим этиладиган “Иқтисодий фаолият турлари бўйича ишлаб чиқарилган (кўрсатилган) хизматлар тўғрисида”ги ва “Ташкилот фаолияти тўғрисида”ги статистик ҳисобот шакллари;

микрофирма ва кичик корхоналар томонидан тақдим этиладиган “Микрофирма ва кичик корхоналар ҳисоботи” статистик ҳисобот шакли;

маълумотлар узатиш тармоғида хизмат кўрсатиш учун лицензияга эга бўлган юридик шахслар томонидан тақдим этиладиган “Ахборот-коммуникация технологиялари тўғрисида”ги статистик ҳисобот шаклига АКТ фаолияти бўйича маълумотларни олишни кўзда тутувчи ўзгартириш ва кўшимчалар киритилди.

Шунингдек, кузатувларнинг қамрови ва сифатини таъминлаш мақсадида Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги билан ҳамкорликда кузатув ўтказиладиган субъектлар рўйхати шакллантирилди. Мазкур рўйхатдан АКТ статистикасини шакллантиришда қамраб

олинадиган корхона ва ташкилотлардан электрон ҳисоботларни қабул қилишда фойдаланиш кўзда тутилган.

4. АКТ соҳаси бўйича Қўмитанинг расмий статистик тўпламини тузиш, чоп этиш ва уни таълим, илмий муассасалар ва тадбиркорлар орасида оммалаштириш мақсадида хорижий давлатлар статистика идоралари нашрларини ўрганиш асосида.

Хулоса. Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги билан ҳамкорликда “Ўзбекистонда ахборотлашган жамият ривожланишининг асосий кўрсаткичлари”;

Инновацион ривожланиш вазирлиги билан ҳамкорликда “Ўзбекистонда фан ва инновацион фаолият” номли расмий статистик тўпламлар шакллантирилди ва 1000 нусхадан чоп этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 августдаги ПҚ-4796-сон қарори билан тасдиқланган “2020-2025 йилларда Ўзбекистон Республикаси статистикасини ривожлантиришнинг миллий стратегиясини амалга ошириш бўйича йўл харитаси”нинг 71-бандига мувофиқ Давлат статистика қўмитаси ҳамда Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлан-тириш вазирлигига юклатилган вазифалардан келиб чиққан ҳолда 2022 йилда АКТ соҳасидаги статистикани янада такомиллаштириш ишлари давом эттирилади, жумладан:

1) электрон тижорат бўйича статистик маълумотларни шакллантириш амалиётини такомиллаштириш мақсадида:

- ўтказилаётган кузатувлар қамрови кенгайтирилади ҳамда маъмурий маълумотлардан фойдаланиш йўлга қўйилади;

- Республика товар, товар-фонд, товар-хом ашё биржалари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги ҳузуридаги Электрон кооперация портали маркази билан ҳамкорликда электрон харидлар бўйича тузилган шартномалар қийматини аниқлаш ва уларнинг ахборот иқтисодиёти ва электрон тижорат ҳисоб-китобларида акс эттириш бўйича ишлар олиб борилади;

2) АКТ инфратузилмаси, АКТдан фойдаланиш, АКТ хизматларига тарифлар, АКТни ишлаб чиқариш сектори, таълимда АКТдан фойдаланиш, АКТ савдоси ва бошқа маълумотларни тайёрлаш бўйича методология ва қўлланмаларни халқаро стандартларга мувофиқ янада такомиллаштирилади;

3) рақамли иқтисодиётни, шу жумладан, ахборот иқтисодиёти ва

электрон тижорат секторини статистик баҳолаш бўйича Халқаро валюта жамғармаси, Осиё тараққиёт банки ва бошқа халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик-ни ривожлантириш бўйича ишлар давом эттирилади;

4) рақамли иқтисодиёт шаклланиб бориш жараёнларини ўрганиш бўйича махсус сўровномалар асосида танланма статистик кузатувлар ўтказилади;

5) рақамли технологияларнинг республикамиз импорти таркибидаги ўрни ва ҳажми таҳлил қилиб борилади;

6) республикамиз экспортида рақамли технологиялар, дастурий маҳсулотлар ва ахборот тизимларининг туган ўрни ва динамикаси таҳлил қилиниб, бошқарув қарорларини қабул қилиш учун масъул ташкилотларга натижавий статистик ахборотлар киритилиб борилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 июлдаги “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4328-сон қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 18 апрелдаги “Инновацион лойиҳаларни амалга ошириш ва идоравий ахборот тизимларини жадал интеграциялашувининг ташкилий чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3673-сон қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Электрон тижоратни жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3724-сон қарори.

4. Горелик, О. М. Финансовый анализ с использованием ЭВМ / О.М. Горелик, О.А. Филиппова. - М.: Кно Рус, 2016. - 270 с.

5. Гуломов С.С., Бегалов Б.А. Informatika va axborot texnologiyalari Дарслик, “Фан” нашриёти, 2010 й., 685 б.

6. Алимов Р.Х., Ходиев Б.Ю. Ахборот-коммуникациялар бозори: шаклланиш, тенденциялар, эконометрик моделлаштириш ва ривожланиш. Монография. Тошкент. ФАН. 2001.

7. Stat.uz ҳисоботлари.

8. Джанадилов Ш.Ў. Суғурта фаолиятига ахборот-коммуникация тех-

нологияларини жорий этишнинг услубий асосларини такомиллаштириш.
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган
диссертацияси - Тошкент.: ТДИУ, 2018, - 149 бет.

9. Рақамли технологиялар вазирлиги ҳисоботлари.

10. UNCTAD ҳисоботлари.